

Streszczenie pracy doktorskiej

Joanna Utzig

Simplices fenestras cistercienses. Geneza, treści ideowe i źródła estetyczne przeszkleń witrażowych w kościołach i klasztorach cystersów do połowy wieku XIII

Promotor: dr hab. Marek Walczak, prof. UJ

24.03.2020 r.

Wczesna sztuka cysterska uwarunkowana była surowymi rozporządzeniami Kapituły Generalnej zakonu. Początkowo dozwolone były jedynie przeszklenia wykonane z bezbarwnego (białego) szkła, niezawierające przedstawień i krzyży. W pierwszej części pracy omówione zostały podstawy ideowe i estetyczne witraży, a także ich funkcje. Analizie poddane zostały teksty normatywne, które wpłynęły na wybór preferowanego przez cystersów typu przeszkleń. W dotychczasowych badaniach jako źródło tekstowe zarówno dla witraży, jak i innych dziedzin sztuki zakonu wskazywano przede wszystkim twórczość św. Bernarda z Clairvaux, ze słynną Apologią do opata Wilhelma z Saint-Thierry na czele, jednak jego wpływu nie powinno się przeceniać. Do szczególnie istotnych zagadnień należą źródła cysterskiego anikonizmu, dla której to postawy wskazać można precedensy we wcześniejszej sztuce i duchowości chrześcijańskiego Zachodu. Niezwykle istotnym problemem jest również stosunek cystersów do barw. Dominująca w klasztornej przestrzeni biel stała się rodzajem emblematu i podkreślała dystans do innych zgromadzeń zakonnych. Kolejna część rozprawy dotyczy formalnych i technologicznych źródeł przeszkleń szarych mnichów. Dotąd jako źródło dla stosowanego przez cystersów typu przeszkleń wskazywano przede wszystkim islamskie lub bizantyńskie transenny lub przedromańską rzeźbę architektoniczną, opierając się na podobieństwie stosowanych w nich motywów dekoracyjnych. Jednak dla uproszczonych i ornamentalnych wypełnień okiennych o zredukowanej gamie barwnej wskazać można liczne witrażowe precedensy, przede wszystkim w postaci reliktyw odkrywanych w toku prac archeologicznych. Sięganie szarych mnichów do typu mającego odległą genezę wytłumaczyć można dążeniem do odnowienia życia klasztornej i nawiązywaniem do typowych dla wczesnośredniowiecznego monastycyzmu prostoty i ascezy. Osobną kwestią jest geneza motywów dekoracyjnych: kompozycji plecionkowych, geometrycznych i uproszczonych motywów roślinnych, również mających odległe, częściowo antyczne precedensy.

Joanna Utzig

Summary of the PhD thesis

Joanna Utzig

Simplices fenestrae cistercienses. Origin, content and aesthetic sources of stained glass windows in churches and monasteries of the Cistercians until ca. 1250

Supervisor: dr hab. Marek Walczak, prof. UJ

24.03.2020

Early Cistercian art was conditioned on the strict regulations of the General Chapter of the order. At first, only glazing made of blank (white) glass, without any depictions or crosses, was permitted. In the first part of the thesis the ideological and aesthetic basis, as well as functions of the windows, were studied. Normative texts were analysed, which influenced the choice of the type of window fillings favoured by the Cistercians. In up to now research the works of St Bernard of Clairvaux, mainly his *Apologia* to the abbot William of St Thierry, was pointed out as a source of the Cistercian art, including stained glass windows. However, it seems that his influence should not be overrated. Among the most significant questions are the roots of the Cistercian aniconism that has some precedents in earlier art and spirituality of the Christian West. Another fundamental problem is the Cistercian attitude towards colours. White, prevailing in the monastic space, became a kind of emblem and emphasized the distance from other monastic orders. Next part of the dissertation is devoted to the formal and technological sources of the White Monks' glazing. Until now the origin of the Cistercian type of glazing was mainly seen in the Islamic and Byzantine transennas and the pre-Romanesque architectural sculpture, which use similar decorative motifs. But simplified, ornamental glazing of the reduced gamut of colours have also numerous stained-glass precedents, especially the relicts discovered during the archaeological excavations. The use of such ancient models by the White Monks can be explained by their will to renew the monastic life and to mimic the simplicity and asceticism, typical for the early medieval monasticism. The origin of the decorative patterns is a separate problem. The interlace, geometric and simple floral motives also have distant, partially ancient precedents.

Joanna Utzig